

زنان و پیشگیری از گسترش رفتارهای ناهنجار در جامعه با رویکرد دینی

چکیده

صابره حسینی^۱

رفتارهای ناهنجار چالش‌های اساسی در جامعه دینی است، این رفتارها به سلامت افراد و بنیان‌های اخلاقی جامعه آسیب زده است. با توجه به اینکه ریشه‌ی این رفتارها پیچیده است و از عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و باورهای دینی تأثیر پذیرفته است، ولی زنان به عنوان مادر، همسر و عضو فعال جامعه، توانسته‌اند نقش کلیدی در شکل‌دهی هنجارها و پیشگیری از این رفتارها داشته باشند. زنان با رعایت موازین و حفظ مرزبندی دقیق بین زن و مرد در جامعه، از ایجاد بسترهای فساد و لغزش جلوگیری کرده و زمینه را برای داشتن یک جامعه سالم و عاری از مسائل ضد ارزشی فراهم کرده است. در غیر این صورت، بی‌تفاوتی زنان در پیشگیری از انحراف رفتاری، آسیب‌های فردی و اجتماعی جبران‌ناپذیری را به دنبال داشته و توانسته منجر به فروپاشی جامعه شود. هدف از انجام این تحقیق تأثیر زنان در پیشگیری از تقویت رفتارهای ناهنجار در جامعه دینی بود و روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت اسنادی-کتابخانه‌ای است.

کلیدواژه: رفتار، ناهنجار، جامعه، اجتماعی

^۱. طلبه سطح ۲ حوزه علمیه فاطمیه (سلام الله علیها)، شهرستان پاکدشت، saberehosseini78@gmail.com

رفتارهای ناهنجار، از چالش‌های اساسی جوامع بشری به شمار می‌آیند و در جوامعی که ارزش‌های دینی در آن‌ها ریشه عمیقی دارد، پیشگیری از این رفتارها از اهمیت مضاعفی برخوردار است. این رفتارهای ناهنجار، نه تنها به سلامت روان و جسم افراد آسیب می‌رسانند، بلکه به بنیان‌های اخلاقی و اجتماعی جامعه نیز لطمه می‌زنند. در این راستا، نقش زنان در جامعه، به‌ویژه در حوزه تربیت و الگوسازی، غیرقابل انکار است. زنان، به عنوان مادران، همسران و اعضای فعال جامعه، نقشی کلیدی در شکل‌دهی هنجارهای اجتماعی و پیشگیری از رفتارهای ناهنجار ایفا می‌کنند. مطالعات روان‌شناختی و جامعه‌شناختی نشان می‌دهند که رفتارهای ناهنجار ریشه‌های پیچیده‌ای دارند که از عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی تأثیر می‌پذیرند. در جوامع دینی، علاوه بر این عوامل، باورهای دینی و ارزش‌های اخلاقی نیز نقش مهمی در شکل‌گیری رفتار افراد ایفا می‌کنند. بنابراین، پیشگیری از رفتار ناهنجار در چنین جوامعی، مستلزم شناخت عمیق‌تر عوامل مؤثر و طراحی راهکارهایی مبتنی بر اصول دینی و روان‌شناسی است. تا کنون در این زمینه تحقیقاتی صورت نگرفته است. در تحقیق حاضر اما کتاب‌هایی مرتبط با این عنوان وجود داشته است از جمله آسیب‌شناسی خانواده اثر غلامرضا ویسی که در آن به آسیب‌های حقوقی و اخلاقی و فرهنگی و راه‌های پیشگیری از آن را پرداخته شده است در پژوهش حاضر علاوه بر راهکارهای پیشگیری از آسیب‌ها، به طور تفصیلی به تأثیر زنان در پیشگیری از انحراف‌های رفتاری و جامعه دینی پرداخته خواهد شد. بی‌تفاوتی و عدم مشارکت زنان در جوامع دینی در زمینه پیشگیری از انحراف رفتاری، مجموعه‌ای درهم‌تنیده از آسیب‌های جبران‌ناپذیر را در پی خواهد داشت؛ از آسیب‌های فردی گرفته تا آسیب‌های اجتماعی، زمینه‌های انحطاط و فروپاشی خانواده و جامعه را فراهم می‌آورد، در نتیجه تأثیر زنان در پیشگیری از انحراف رفتاری را نباید نادیده گرفت، لذا پرداختن به این بحث با اهمیت است. با توجه به این که تحقیق به شیوه توصیفی نگاشته شده است در پی پاسخ به این پرسش است که تأثیر زنان در پیشگیری از تقویت رفتارهای ناهنجار در جامعه دینی چیست؟ اهداف این تحقیق تأثیر زنان در پیشگیری از رفتارهای ناهنجار، عوامل گسترش آن، آسیب‌های عدم پیشگیری از آن و راهکارهای پیشگیری از آن می‌باشد.

۱- مفهوم شناسی

در این قسمت به مهمترین مفاهیم کلیدی پژوهشی پرداخته می شود.

۱-۱ رفتار؛ در فرهنگ نفیسی رفتار، اسم [فارسی] سلوک و روش، گزارش و سیر، حرکت و طریقه حرکت، شیوه و گرفتار و اسیر و سلوک کردن و پیش آمدن. در فرهنگ جامع روانپزشکی رفتار، اصطلاح کلی و پوششی برای اعمال، فعالیتها، بازتاب ها و بطور خلاصه هر واکنش قابل سنجش ارگانیسم می باشد.

۱-۲ ناهنجاری؛ کجروی، بدکرداری، انحراف از راستی، بی‌راهی، بی‌قاعدگی، بی‌مناسبتی، بی‌تناسبی، کج‌تابی، درشتی، خشونت، گستاخی، خودرایی، سرکشی، نافرمانی، ناسازگار بودن با قانون و یا قاعده و عرف^۱. هر جامعه دارای قوانینی است که بر مردم تحمیل می‌گردد. واژه ناهنجار در برابر بهنجار قرار دارد. فرد بهنجار کسی است که با خود، محیط پیرامون و انتظارات محیطش همسازی داشته باشد (همان) به عبارت دیگر کسانی که با جامعه هم‌نوا باشند بهنجار شمرده می‌شوند و آنانی که هم‌نوايي ندارند ناهنجار نام می‌گیرند. مراد از هم‌نوايي اجتماعي مراعات هنجارهاي اجتماعي و منظور از ناهم‌نوايي اجتماعي نقض هنجارهاي اجتماعي است.^۲

۱-۳ جامعه؛ واژه جامعه از نظر لغوی اسم فاعل مؤنث از مصدر «جمع» و به معنای گردآورنده، فراهم کننده و جمع کننده است. مفهوم «جمع» به معنای گردآوری و فراهم کردن را در آیات زیادی می توان دید. در قرآن نیز واژه جامعه و هم خانواده های آن به مفهوم رایج و اصطلاحی آن نیامده است. اصطلاح جامعه در میان دانشمندان اجتماعی از پر ابهام ترین و کلی ترین واژگان است. ابهام مزبور تا جایی گسترش یافته که گاه با واژگانی مانند «ملت»، «امت» و مفاهیمی دیگر و حتی با اصطلاح تمدن به معنای «مجموعه ای گسترش یافته در دوره ای قابل ملاحظه از زمان» نیز مترادف شده است و گاه برخی عالمان اجتماعی آن را صرفاً بر اجتماعات بزرگ اطلاق کرده اند و جوامع کوچک تر را که به مرحله مدنیت نرسیده اند، جماعت، گروه، دسته و... نامیده اند، بنابراین دستیابی به تعریفی روشن و جامع و مانع، دشوار می نماید و به رغم کاربردهای فراوانش این مفهوم هنوز تعریفی مورد اتفاق نیافته است.^۳

۳-۱۴ اجتماعی؛ در معنای لغوی اجتماعی یعنی کاری که به اجتماع و به همگان بستگی داشته باشد، آنچه مربوط به گروهی باشد که باهم زندگی می کنند.^۴ از منظر جامعه‌شناسی، اجتماع به گروهی از افراد اطلاق

۱. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ص ۲۹۵۷

۲. آگبرن، مایر؛ زمینه جامعه شناسی، ص ۲۴۵

۳. ویکی فقه، دانشنامه اسلامی.

۴. معین، فرهنگ فارسی معین، ص ۱۷۸.

می‌شود که دارای پیوندهای قوی و بادوامی‌اند و نیز گاهی اوقات مکان جغرافیایی مشترکی دارند. همچنین اعضای آن در فعالیت‌های اجتماعی مشارکت منظمی دارند. افراد این گروه هویت‌یابی قوی با گروه دارند.^۱

۲- انواع رفتار های ناهنجار

رفتار های ناهنجار در جامعه دارای انواعی هستند و به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

۲-۱) انحرافات فردی؛ وقتی فردی به تنهایی از هنجار های فرهنگ حاکم و یا خرده فرهنگ خود منحرف شود و در دافع این گونه هنجار ها را مطرود می‌داند، چنین فردی را مشمول انحرافات فردی می‌شناسیم. دزدی که به تنهایی کار می‌کند. نمونه‌ای از رفتار انحراف فردی است او به کمک فرد دیگری نقشه نمی‌کشد، بلکه نقشه‌ای را خود طراحی کرده است اجرا می‌کند و صرفاً به‌طور انفرادی عمل می‌کند.^۲

۲-۲) انحرافات گروهی؛ انحراف گروهی زمانی است که تعدادی از مردم، به صورت دسته جمعی، هنجارهای جامعه را نادیده بگیرند و بر طبق آن عمل نکنند مانند گروه‌های بزهکار یا شبکه‌های جاسوسی که به صورت گروهی و با مشارکت یکدیگر، مرتکب اعمال خلاف و زشت می‌گردند.^۳

۲-۳) انحراف اولیه؛ انحراف اولیه نخستین در مواردی به کار می‌رود که افراد دچار انحراف‌هایی گذرا و تصادفی شده‌اند، در حالی که زندگی آنها تحت تسلط الگوی انحرافی قرار نگرفته باشد؛ مانند دانش‌آموزی که برای یکبار قوانین دبیرستان را زیر پا بگذارد و بدون اینکه تکالیف خود را انجام دهد سر کلاس حاضر شود.^۴

۲-۴) انحرافات ثانویه؛ مرحله‌ای از نظریه شکل‌گیری هویت انحرافی است، که در سال ۱۹۵۱ توسط ادوین لم‌رت (۸ می ۱۹۱۲-۱۰ نوامبر ۱۹۹۶) استاد جامعه‌شناسی در دانشگاه کالیفرنیا ارائه شد. انحراف اولیه درگیر در اقدام اولیه انحراف است، او متعاقباً پیشنهاد کرد که انحراف ثانویه فرایند یک هویت انحرافی است که آن را در تصورات خود ادغام می‌کند و به‌طور بالقوه بر فرد تأثیر می‌گذارد. برای مثال، اگر باندی درگیر رفتارهای انحرافی اولیه مانند اعمال خشونت‌آمیز، عدم صداقت یا اعتیاد به مواد شود و متعاقباً به سمت رفتار انحرافی قانونی یا مجرمانه مانند قتل حرکت کند، این مرحله انحراف ثانویه خواهد بود.^۵

۱. شارع پور، جامعه‌شناسی شهری، ص ۱۱.

۲. کوئن، مبانی جامعه‌شناسی، ص ۲۱۶.

۳. کوئن، ص ۲۱۶.

۴. خمینی، مجموعه آثار امام خمینی، ص ۸.

۵. لم‌رت، انحرافات انسان و مشکلات اجتماعی و کنترل اجتماعی.

۲- عوامل مؤثر در بروز رفتارهای ناهنجار

رفتار ناهنجار پدیده‌ای پیچیده است که نمی‌توان آن را به یک عامل واحد نسبت داد. در واقع، بروز رفتارهای ناهنجار، تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل درهم‌تنیده و متعامل قرار دارد. که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

۲-۱ عدم شناخت و آگاهی؛ از منظر متون دینی، علت اصلی و اساسی در نادیده گرفتن ارزش‌ها و ارتکاب جرم و مبتلا شدن به رفتار انحرافی، ناآشنایی و عدم آگاهی است. نادانی و جهل خود منشاء بروز معضلات اجتماعی و مشکلات انسانی است. بی‌شک، اگر فرد منحرف، با استعداد و توان خود در رسیدن به کرامت انسانی آشنا باشد و از سوی دیگر بداند ارزش‌های حاکم بر جامعه، به ویژه ارزش‌های الهی و معنوی، می‌توانند وی را در دست‌یابی به اهداف والای انسانی و نیازهای مادی‌اش کمک‌کنند، به تعبیری نورانیت و هدایت‌گری ارزش‌ها را شناخته و درک کند، احتمال رویگردانی چنین فردی از چنین چراغ‌هدایتی بسیار اندک خواهد بود این حقیقت، از چشم حکیمان و دانشمندان بزرگی که از نور معرفت الهی و دینی بهره گرفته‌اند، دور نبوده و در آثار خود به آن اشاره کردند. سقراط که از این دانشمندان بوده است بر این باور بود که انحراف، اساساً ثمره نبود شناخت و آگاهی است و تنها راه حل آن نیز آگاه‌بخشی است. وی می‌گوید: ما نیاستی با تبهکاران با خشنونت رفتار کنیم، بلکه باید به آنها بیاموزیم که به چه ترتیب از ارتکاب بزه خودداری نمایند؛ زیرا جنایت، ثمره نادانی و جهل است. تعداد بی‌شماری از افراد که متوانسته‌اند معرفتی کسب کنند مرتکب جرم می‌شوند.^۱

۲-۲ دوستان ناباب؛ اصولاً پس از خانه و مدرسه، دوستان و نقش آنان در تأثیرگذاری بر شخصیت افراد و انحراف یا هدایت آنان بسیار چشمگیر است. پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) می‌فرمایند: «المرء علی دین اخیه»^۲؛ هر انسانی بر شیوه و طریقه دوست و رفیق خود زندگی می‌کند. امام صادق علیه‌السلام می‌فرمایند: «لا تصحبوا اهل البدع ولا تجالسوهم فتصيروا عند الناس کواحد منهم»؛ با افراد منحرف، همنشینی با آنان موجب می‌شود که مردم شما را یکی از آنان به شمار آورند. در بسیاری از خانواده‌ها، والدین چندان در فکر مراقبت از فرزندان خود نیستند و به محض اینکه کودکان این قبیل خانواده‌ها به راه می‌افتند، به حال خود رها می‌شوند و دیگر مراقبتی از افرادی که با فرزندانشان معاشرت می‌کنند، به عمل نمی‌آورند. این رهایی ممکن است موجب تماس مستمر آنان با اشخاص بیگانه و ناباب شود. این در حالی است که همسالان و معاشران نوجوانان و جوانان از عوامل مؤثر در یادگیری و تلقین آنان هستند و خود بزهکاران نوجوان

^۱. تاج‌زمان، مجرم کیست جرم‌شناسی چیست، ص ۸.

^۲. کلینی، اصول کافی.

شانه خالی کنند، به کج رفتاری و انحراف تشویق تحریک می شوند. زیرا بسیاری از اشکال کج رفتاری برای فرد کج رفتار خوشایند، لذت بخش و سود آور و برای جامعه زیان بار است و چنانچه به شدت کنترل و مهار نشود به سرعت اشاعه یافته، نتایج غیر قابل جبرانی ره به بار خواهد آورد.^۱

۵- راهکار های پیشگیری از گسترش رفتارهای ناهنجار

رفتار ناهنجار پدیده‌ای پیچیده است که می‌تواند ریشه در عوامل متعددی داشته باشد. پیشگیری از این نوع رفتارها نیازمند یک رویکرد چندجانبه است که با تمرکز بر این راهکارها می‌توان از بروز و گسترش رفتارهای ناهنجار پیشگیری کرد و به ایجاد جامعه‌ای سالم‌تر و امن‌تر کمک نمود. که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

۵-۱ آگاهی بخشی خانواده؛ جامعه‌شناسان و روانشناسان، بیش از هر عاملی، بر نقش آگاهی بخشی خانواده و تأثیر بی‌بدیل آن تأکید دارند. اگر چه از تأثیر مدرسه، گروه‌های همسال، رسانه و ... غافل نیستند، ولی بر تأثیر گذاری ویژه خانواده اتفاق نظر دارند؛ زیرا فرد در خانواده فرآیند فرهنگ‌پذیری را می‌آموزد و شخصیت افراد بیش از همه در آغوش خانواده رشد و شکل می‌گیرد. و معارف اسلامی نیز به نقش خانواده به صورتی عمیق‌تر توجه شده است. به این معنا که دین مقدس اسلام، نه تنها درباره انتخاب همسر و تشکیل خانواده دستورات و سفارش‌های فراوانی دارد. مثلاً درباره غذای پیش از ایجاد نطفه نیز سفارش شده است که از حرام بپرهیزد. امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: درآمد حرام درآلود اثر می‌گذارد.^۲ در جنگ جمل هنگامی که محمد حنیفه نتوانست پیش روی کند، امیرالمؤمنان علی (علیه السلام) به او فرمود: ادرک عرق من امک؛ این ضعف و ترس را از مادرت به ارث برده ای^۳. این همه تأکید در بیان و زبان شرع مقدس، بدان جهت است که والدین در رسوخ فرهنگ و ارزش‌ها در جان و جسم فرزندان، نقش بی‌بدیل دارند، چه اینکه شخصیت فرزند در آغوش گرم خانواده شکل گرفته و فرد را فرهنگ می‌کند و فردی که فرهنگ پذیر شده باشد، هم خود در برابر ناهنجاری مصون و هم جامعه را سالم نگه می‌دارد و می‌تواند در سلامتی جامعه اثر گذار باشد.

۵-۲ تقویت باورهای دینی؛ اسلام نیز تعلیم قرآن را مهمترین وظیفه والدین می‌داند چنانکه علی (علیه السلام) از رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) نقل می‌کنند که فرمود: فرزندان خود را به سه خصلت تربیت کنید؛ دوست داشتن پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، دوست داشتن اهل بیت او و تلاوت قرآن و بدانید که اهل

^۱ . صدیق سروستانی، آسیب شناسی اجتماعی، ص ۲۸.

^۲ . حرعاملی، ص ۵۳.

^۳ . نجفی یزدی، ازدواج و روابط زن و مرد، ص ۱۳۴.

قرآن روز قیامت در سایه عرش الهی خواهند بود. روزی که هیچ سایه‌ای جز آن وجود نخواهد داشت. و در جای دیگر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: «خیرکم من تعلّم القرآن و علمه». بنابراین می‌توانیم بگوییم که یکی از آسیب‌های جدی خانواده بی توجهی به امر آموزش فرزندان است که بسیاری از مشکلات خانواده‌ها، ناشی از عدم شناخت وظایف، راههای برقراری ارتباط و روش حل مسئله است. آموزش اهداف و ارزشها و توجه به ارزشهای فرهنگی و دینی، مهارت‌های زندگی و فنون تنظیم وقت و تعیین اولویت‌ها و برنامه‌ریزی، مسائل دینی و اعتقادی و... همه در حل مشکلات خانواده نقش چشمگیری دارد. مسئولیت این مهم در خانواده به عهده والدین به ویژه پدر خانواده است و بی توجهی به آن ناهنجاریهای متعدد رفتاری و اجتماعی را به دنبال خواهد داشت.^۱

۵-۳ الگو سازی؛ این شیوه، هم در مرحله ی پیشگیری و هم در مداخلات درمانی، مطرح است. مصاحبت با افرادی که دارای سلامت رفتار هستند، امکان یادگیری و انجام رفتارهای مطلوب را فراهم می‌آورد. انسان و دیگر موجودات زنده رفتارهای ظاهری و پاسخ‌های هیجانی را با مشاهده ی اعمال دیگران و پیامد آنها یاد می‌گیرند. همان طور که رفتارهای ناسازگارانه ممکن است از طریق مشاهده ی والدین، خانواده و دیگران کسب شود، رفتارهای سازگارانه نیز آموخته میشوند.^۲

۵-۴ تأمین نیازهای روحی و عاطفی؛ توجه به نیازهای روحی و عاطفی کودکان و نوجوانان بویژه محبت و ساختن فضای مطلوب و آرام خانوادگی در عدم گرایش آنان بسوی سرقت بسیار تاثیر-گذار است. اولین و مهمترین وظیفه خانواده، تأمین محبت درمیان اعضای خود و سپس اشاعه و ترویج این ارزش از راه ایجاد روابط محبت آمیز و دوستی‌های ژرف در میان افراد جامعه است. کانون خانواده آموزشگاه، مقدس محبت است و مهر و محبت والدین را میتوان ویتامین روانی فرزندان نامید. با محبت والدین شایسته و نیکوکار، همه احساسات و عواطف عالی در نهاد کودک شکفته می‌شود. از این رو وجود رابطه عاطفی بین والدین و فرزندان مورد تأکید روان‌شناسان قرار گرفته است. مهر و محبت در تکوین شخصیت افراد نقش قابل توجهی دارد. چنانچه فردی از شناخت لازم و کافی برخوردار باشد، اما از جهت عواطف و احساسات، ارضا نشده باشد، مثلاً دچار کمبود محبت والدین باشد، همین مسئله می‌تواند موجب بروز اختلالات رفتاری و انواع انحرافات گردد.^۳

نتیجه گیری

این تحقیق با عنوان زنان و پیشگیری از تقویت رفتار های ناهنجار در جامعه با رویکرد دینی است. زنان در جامعه دینی نقشی محوری در پیشگیری از گسترش رفتارهای ناهنجار ایفا می‌کنند. این نقش از جایگاه آنان

^۱ . ویسی، آسیب شناسی خانواده، ص ۵۲ .

^۲ . دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، اخلاق، ص ۵ .

^۳ . پورتال جامع پژوهش تبلیغ .

به عنوان مادر، همسر و عضوی فعال در جامعه ناشی می‌شود. رفتارهای ناهنجار، که ریشه در عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و باورهای دینی دارند، می‌توانند به سلامت افراد و بنیان‌های اخلاقی جامعه آسیب برسانند. زنان با رعایت موازین دینی و حفظ مرزبندی مناسب با مردان، می‌توانند از ایجاد بسترهای فساد و انحراف جلوگیری کرده و به سلامت اخلاقی جامعه کمک کنند. بی‌تفاوتی زنان در این زمینه می‌تواند آسیب‌های فردی و اجتماعی جبران‌ناپذیری به دنبال داشته و حتی منجر به فروپاشی جامعه شود. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به کاهش اعتماد به نفس، مشکلات روانی و عاطفی، گسست خانواده، اختلال در تربیت فرزندان، افزایش جرم و جنایت و تضعیف بنیان‌های اخلاقی اشاره کرد. برای پیشگیری از گسترش رفتارهای ناهنجار، راهکارهایی مانند آگاهی‌بخشی خانواده، تقویت باورهای دینی و الگوبرداری مناسب ضروری است. خانواده، به عنوان اولین و مهم‌ترین نهاد اجتماعی، نقش بسزایی در شکل‌گیری شخصیت و فرهنگ‌پذیری افراد دارد. تقویت اعتقادات دینی و باورهای مذهبی نیز می‌تواند افراد را در برابر انحرافات مصون سازد. همچنین، ارائه الگوهای رفتاری مناسب، به ویژه از سوی والدین، می‌تواند در تربیت صحیح فرزندان و پیشگیری از رفتارهای ناهنجار مؤثر باشد. بنابراین، توجه به نقش زنان و فراهم کردن زمینه برای مشارکت فعال آنان در عرصه‌های مختلف جامعه، با رعایت اصول و ارزش‌های دینی، می‌تواند به ایجاد جامعه‌ای سالم، اخلاقی و پویا کمک کند.

پیشنهادهای کاربردی: ۱- برگزاری دوره‌های آموزشی، کارگاه‌ها و سمینارهای تخصصی با محوریت نقش زنان در پیشگیری از رفتارهای ناهنجار، با بهره‌گیری از متخصصین حوزه دین، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی. ۲- تولید و انتشار محتوای رسانه‌ای (فیلم، مستند، سریال، پادکست و غیره) با محوریت زندگی و فعالیت‌های زنان الگو، برگزاری مراسم تقدیر از زنان نمونه در عرصه‌های مختلف، ایجاد فضاهای مجازی برای تبادل تجربیات و ایده‌ها.

پیشنهادهای پژوهشی: ۱- انجام مطالعات تجربی و نیمه‌تجربی با استفاده از گروه‌های کنترل و آزمایش، به منظور ارزیابی تأثیر برنامه‌ها بر نگرش‌ها، باورها و رفتارهای زنان.

منابع

قرآن

- ۱- اگبرن، ویلیام و نیمکوف، مایر؛ "زمینه جامعه‌شناسی"، اقتباس امیرحسین آریان‌پور، تهران: گستره، ۱۳۸۰ هـ ش.
- ۲- اورنگ، جمیله، "پژوهشی درباره اعتیاد"، تهران: بنیاد، ۱۳۶۶ هـ ش.
- ۳- تاج زمان، دانش، "مجرم کیست - جرم‌شناسی چیست؟"، تهران: مؤسسه کیهان، چاپ دوم، ۱۳۶۹ هـ ش.
- ۴- جعفر سخاوت، "جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی"، تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۶ هـ ش.
- ۵- حر عاملی، محمد، "وسائل الشیعه"، تهران: مکتبه الاسلامیه، بی تا.
- ۶- خمینی، روح الله، "صحیفه امام: مجموعه آثار امام خمینی (رحمه الله): (بیانات، پیامها، مصاحبه ها، احکام، اجازات شرعی و نامه ها)"، تهران: آثار امام خمینی (رحمه الله)، ۱۲۸۵ هـ ش.
- ۷- دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، "معارف اسلامی"، قم: معارف اسلامی، ۱۳۶۰ هـ ش.
- ۸- شارع‌پور، محمود، "جامعه‌شناسی شهری"، تهران: سمت، چاپ دوم، ۱۳۸۹ هـ ش.
- ۹- صدیق سروسستانی، رحمت الله، "آسیب‌شناسی اجتماعی"، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۸۸ هـ ش.
- ۱۰- کوئن، بروس، "مبانی جامعه‌شناسی"، اقتباس و ترجمه افضلی و تویلی، سمت، ۱۳۷۲ هـ ش.
- ۱۱- لمرت، ادوین، "انحرافات انسانی، مشکلات اجتماعی و کنترل اجتماعی"، نیوجرسی: پرنیتس هال، ۱۹۶۷ هـ ق.
- ۱۲- محمدبن یعقوب کلینی، "اصول کافی"، کتاب الایمان و الکفر مجالسه اهل المعاضی، تهران: اسوه، چاپ چهارم، ۱۳۷۹ هـ ش.
- ۱۳- مطهری، مرتضی، "مسأله حجاب"، تهران: صدرا، چاپ پنجم، ۱۳۸۵ هـ ش.
- ۱۴- معین، محمد، "فرهنگ فارسی معین"، تهران: نامن، چاپ دوم، ۱۳۸۶ هـ ش.
- ۱۵- مکارم شیرازی، ناصر، "تفسیرالنمونه"، تهران: دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۷۴ هـ ش.

۱۶- نجفی یزدی، محمد، "ازدواج و روابط زن و مرد"، قم: اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۸ هـ.ش.

۱۷- نفیسی، علی اکبر، "فرهنگ نفیسی"، بی تا.

۱۸- ویسی، غلام رضا، "آسیب شناسی خانواده"، تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی _ نمایندگان ولی فقیه، مرکز تحقیقات اسلامی، بی تا.

مقاله

۱- اسماعیلی، رفیع الدین، حفیظه مهدیان، "ویژگی ها و معیار های عفاف و حیای شخصیت زن در جامعه اسلامی"، ماهنامه علمی - ترویجی معرفت (ویژه جامعه شناسی)، شماره ۱۹۹، ۱۳۹۳ هـ.ش.

۲- جعفر زاده، محمد، "مبانی امنیت فرهنگی و اجتماعی زنان از منظر قرآن و روایات"، مطالعات فقه و حقوق فرهنگی، شماره ۱، ۱۴۰۳ هـ.ش.

۳- دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، "اخلاق، اصفهان: تبلیغات اسلامی، فصلنامه اخلاق، شماره ۱۴-۱۳، ۱۳۷۸ هـ.ش.

۴- رضوی نیا، معصومه، "بررسی سهم و نقش زنان در ایجاد امنیت اخلاقی جامعه از منظر قرآن و روایات با تأکید بر نظر امام خمینی (رحمه الله)" پرتال امام خمینی، شماره ۱۷۰۸۳۵، ۱۳۹۷ هـ.ش.

سایت

<http://fa.wikifeqh.ir>، ویکی فقه، دانشنامه اسلامی.

پورتال جامع پژوهش تبلیع، انتشارات پژوهشکده باقرالعلوم (علیه السلام)